

Zalecenia do prowadzenia zajęć grupowych z wykorzystaniem AAC w pracy z osobami z autyzmem

I. Przygotowanie do pracy z grupą z wykorzystaniem AAC

1. Dowiedz się jaki system porozumiewania się mają poszczególni uczestnicy Twojej grupy.
2. Zapytaj, kto aktualnie zajmuje się nadzorem i aktualizacją Indywidualnych Systemów Porozumiewania się.
3. Naucz się stosować każdy z systemów. Staraj się rozwijać je o pojęcia potrzebne na Twoich zajęciach zgodnie z dotychczasową strategią korzystania z nich przez ucznia. Ustalaj zmiany i nowe znaki z opiekunem komunikacyjnym każdego ucznia.
4. Jeśli okaże się, że uczeń nie ma takiego narzędzia, skorzystaj z zaleceń dotyczących wprowadzania AAC na zajęciach indywidualnych i ścieżki tworzenia Indywidualnego Systemu Porozumiewania się (Patrz: Zalecenia do prowadzenia zajęć indywidualnych z wykorzystaniem AAC w pracy z osobami z autyzmem).

Jeśli nie masz doświadczenia we wprowadzaniu AAC (nie robiłeś tego do tej pory), możesz zalecić rodzinie konsultacje u specjalisty. Wobec braku dobrego dostępu do specjalistów AAC, spróbuj poradzić się starszych stażem kolegów lub poczytać o AAC (Patrz: Bibliografia).

II. Praca nad wykorzystaniem posiadanych przez uczniów kompetencji korzystania z własnych systemów AAC

Dla osób z autyzmem jedną z najważniejszych interwencji jest praca nad komunikowaniem się: umiejętność inicjowania komunikacji, kierowania komunikatu do partnera, przenoszenia nabytych umiejętności do pracy z różnymi osobami, w różnych sytuacjach.

Twoi uczniowie mogą mieć bardzo różne systemy porozumiewania się. Jeżeli są początkującymi użytkownikami AAC i mają tylko kilka znaków, to nawet jeśli znaki te bezpośrednio nie pasują do tematu Twoich zajęć, postaraj się tworzyć jak najwięcej sytuacji, by generalizować umiejętności ich użycia. Np.:

- możesz zaaranżować sytuację, w której uczniowie mogą poprosić o picie, ta sytuacja przyda im się w życiu;
- planując zadania edukacyjne uwzględniaj preferencje sensoryczne lub ulubione aktywności uczniów (np.: gry, rysowanie, malowanie, liczenie, pisanie, itp.); zadaj by zawsze choć w jednym zadaniu miały okazję do poproszenia o akcję, element zadania lub dokonać wyboru;

- możesz umożliwić uczniom wybór lub poproszenie o ulubioną aktywność lub zabawkę na koniec trudnego zadania

- jeśli Twój uczeń męczy się w trakcie zajęć, odchodzą od stołu, uciekają, możesz z góry założyć konkretne przerwy, w czasie których będą mogli prosić o ulubione zabawki i odpocząć.

Jeśli każde dziecko używa znaków z innego obszaru (jedno lubi jedzenie, inne rysowanie lub masaż), postaraj się tak zaplanować zajęcia, by każde z nich miało swój czas na ćwiczenia komunikacyjne i generalizację umiejętności.

Obserwuj i notuj sposób w jaki uczniowie używają swego systemu na Twoich zajęciach. Możesz nagrywać te sytuacje, by okresowo omówić je ze specjalistą odpowiedzialnym za wprowadzanie AAC. Pamiętaj, że Twoim celem jest zwiększenie spontaniczności, samodzielności i elastyczności uczniów w komunikowaniu swoich potrzeb.

Ważne, by pamiętać o tendencji osób z autyzmem do tworzenia schematów. Kiedy uczniowie zaczną spontanicznie używać danego znaku w kontakcie z Tobą, postaraj się o wprowadzanie zmian i urozmaicanie tych sytuacji komunikacyjnych:

- nie wszystkie okazje do użycia znaków muszą pojawić się na każdych zajęciach;
- okazje do używania znaków powinny pojawiać się w różnym czasie w ciągu zajęć, w różnych miejscach, w innej kolejności;
- z czasem możesz zmniejszać swoją aktywność i uważność w aranżowaniu sytuacji

komunikacyjnych po to, by to uczniowie inicjowali komunikaty sami i przyciągali swoją uwagę.

III. Rozwijanie posiadanych umiejętności porozumiewania się podczas zajęć grupowych

1. Możesz rozwijać indywidualne systemy porozumiewania się poszczególnych uczniów w różnych obszarach:
  - rozwijanie słownictwa w tematyce Twoich zajęć;
  - zwiększanie samodzielności w korzystaniu z narzędzia (aranżowanie mniej oczywistych sytuacji komunikacyjnych, w których uczeń ma się zorientować, co i kiedy zakomunikować; samodzielne przenoszenie narzędzia; odszukiwanie pomocy komunikacyjnych, znaków, partnera komunikacji);
  - zwiększanie okazji sprzyjających spontanicznemu inicjowaniu komunikacji;
  - włączanie nowych funkcji komunikacyjnych (jeśli uczniowie umieją prosić, to uczą się odmawiać, komentować, odpowiadać na pytania, itp.);
  - rozbudowywanie wypowiedzi ze znaków (budowanie zdań);
  - zwiększanie ilości partnerów komunikacyjnych (inni nauczyciele, rówieśnicy);
  - itp.
2. Zwiększanie uczestnictwa uczniów na zajęciach z wykorzystaniem Modelu Uczestnictwa (P.Mirenda, S.Beukelman, 2005).
  - zrób listę aktywności, które mają miejsce na Twoich zajęciach.
  - zaobserwuj w jaki sposób Twoi uczniowie uczestniczą w tych aktywnościach. Weź np. listę funkcji komunikacyjnych: proszenie o przedmioty/aktywności, potwierdzanie, odmowa, zadawania pytań, odpowiedzi na pytania, komentowanie itp. Przyjrzyj się i zanotuj, czy Twoi uczniowie realizują te funkcje podczas zajęć i w jaki sposób.
  - przeanalizuj notatki i zastanów się, w jakich obszarach chcesz rozwijać system każdego z uczniów (zob.pkt.III,1). Na początku wybierz dwie, trzy sytuacje komunikacyjne w wybranych obszarach, które w twojej ocenie są najbardziej zrozumiałe i najłatwiejsze do osiągnięcia przez uczniów.
  - zastanów się, czego każdy z uczniów będzie potrzebował, by być bardziej aktywnym w wybranych sytuacjach. Np.:
    - zrób listę słów, które umożliwiłyby realizację wyznaczonych celów i dobierz znaki zgodne z systemem AAC każdego ucznia (znaki graficzne, manualne lub przestrzenno-dotykowe). Zastanów się, czy Twój uczeń jest na etapie używania pojedynczych znaków, czy też budowania dłuższych wypowiedzi ze znaków (dwu-, trzy-elementowych);
    - przygotuj odpowiednie znaki, zastanów się w jakich pomocach komunikacyjnych chcesz je umieścić, np.: na tablicy wyborów, tablicy uczestnictwa, w książce do rozmowy ucznia, jako pojedynczy, luźny znak, na podkładce leżącej/ wiszącej w miejscu pracy/zabawy.

- zastanów się jak chcesz zaaranżować sytuację (co powiesz, co zrobisz, gdzie położysz pomoce komunikacyjne a gdzie materiały), by umożliwić lub zmotywować ucznia do uczestnictwa (poproszenia, skomentowania, zażartowania, itd.) zgodnie z jego techniką i strategią porozumiewania się (wskazanie lub podanie znaku, wykonanie znaku, potwierdzenie wyboru, itp.);
- pamiętaj, by nie uczyć zbyt wielu rzeczy na raz i stopniowo dołączać kolejne elementy do danej sytuacji, np. najpierw wprowadź nowe słowa/znaki, potem wykorzystaj je w dokonywaniu wyborów. Z czasem włącz nowe znaki do książki komunikacyjnej ucznia i organizuj sytuację tak, by mógł wykorzystywać je spontanicznie w różnych momentach zajęć i z różnymi osobami.

Lista aktywności	Możliwy sposób uczestnictwa (np. lista funkcji mowy)	Lista słownictwa	RAFAŁ	KAROL	ANIA	STEFAN
Powitanie	<ul style="list-style-type: none"> ● Wita się z terapeutą, gośćmi (stażystami, wolontariuszami); ● Układa plan (wybiera kolejność aktywności); ● Opowiada o tym co się wydarzyło np. w weekend, od ostatnich zajęć, wczoraj; ● Zadaje pytania terapeutce o jego weekend/ tydzień/ wczorajszy dzień; ● Nazywa swoje emocje i stany związane z tym co przeżył; 	<ul style="list-style-type: none"> ● „Dzień dobry”/ „Cześć”; ● „Najpierw...” ● „Potem...” ● „Na końcu...” ● „Chcę/Nie chcę...” ● Nazwy aktywności ● Określenia czasu/ dni tygodnia; ● Osoby; ● Miejsca; ● Aktywności domowe danego ucznia; ● „Co u ciebie słychać?” ● „Co porabiałeś w...?” ● „A ty co robiłeś? A Pani co robiła?” ● „Nudziłem się”, „Fajnie było”, „Podobał mi się...” 	●	●	●	●
Praca przy stole – praca plastyczna	<ul style="list-style-type: none"> ● Wybiera aktywność plastyczną: malować, rysować, wycinać, lepić, itp. ● Wybiera co chce namalować/ pokolorować, itp. ● Wybiera czym chce malować; ● Prosi o przybory malarskie; ● Prosi o konkretne kolory; ● Nazywa co widzi na pracach plastycznych/ obrazach; ● Komentuje/ wyraża opinie na temat prac swoich/ kolegów; ● Opisuje obrazy, itp. ● Odpowiada na pytania dotyczące obrazów/ rzeźb, itp. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Rysować, malować, lepić, wycinać; ● Kot, pies, świnią/ Teletubiś/ Listonosz Pat ● Farby, kredki, flamastry; ● Pędzel, farba, kredka; ● Nazwy kolorów; ● „To jest dom/ kot/ pejzaż/ portret, itp.” ● „Ładne, brzydkie, podoba mi się, nie podoba mi się” ● „jasny, ciemny, smutny, kolorowy, itp.” ● „kobieta, mężczyzna, pejzaż, martwa natura, itp.” ● „kto to namalował?, „kiedy to powstało?”, „co to?” ● „Jak wam się podoba?” 	Wybiera aktywność z tablicy wyborów przedstawione znakami graficznymi	Wybiera aktywność z tablicy wyborów przedstawione znakami graficznymi Prosi o potrzebne przybory;	Prosi o potrzebne przybory i o konkretne kolory np. farb, kredek Opisuje co narysowała, co narysowali inni; Komentuje i wyraża opinie na temat prac;	Prosi o przybory malarskie znakiem przestrzennie-dotykowym; Wiesza prace kolegów na tablicy

	<ul style="list-style-type: none"> • Zadaje pytania o dzieła sztuki; • Rozdaje kolegom przybory; • Zwraca się do kolegów z pytaniem; • Komentowanie i przywoływanie uwagi innych • Proślenie o pomoc; • Proślenie, by ktoś coś namalował, zrobił; 	<ul style="list-style-type: none"> • „Zobaczcie!” 				
Wspólna zabawa						
Przerwa/ Czas wolny						
Ćwiczenia sensomotoryczne						
Pożegnanie						

IV. Kreowanie sytuacji dających uczniom możliwość porozumiewania się między sobą na zajęciach

W miarę nabywania kompetencji komunikacyjnych przez Twoich uczniów ważne jest, by zastanowić się nad tym jak umożliwić czy też nauczyć uczniów dostrzegania się oraz zwracania się do siebie w czasie zajęć i w zabawie.

1. Zaobserwuj czy w czasie zajęć i czasu wolnego Twoi uczniowie spontanicznie zwracają się do siebie (zaczepiają, podchodzą, zabierają sobie coś, patrzą na siebie, nazywają to co robią inni, zwracają się do siebie po imieniu).
2. Przeanalizuj notatki. Wybierz te sytuacje, w których zachodzi wymiana podczas której uczniowie mogą użyć komunikatów, którymi umieją się posługiwać w kontakcie z dorosłym partnerem:
  - jeśli uczniowie umieją się już wymieniać i dzielić zabawkami, możesz zaaranżować wspólną zabawę, w której wzajemnie proszą siebie o zabawkę;
  - jeśli jeden uczeń umie coś robić a drugi nie umie, ale lubi daną aktywność, możesz zaaranżować sytuację wspólnego, np.: dmuchania baniek, czytania, słuchania muzyki lub oglądania bajki, gdzie wzajemnie proszą się o akcję („dmuchaj bańki”/ „bańki”, „czytaj”/”poczytaj mi”, „włącz muzykę”/”chcę muzykę”, itp.);
  - jeśli Twoi uczniowie lubią wykonywać prace plastyczne, zaaranżuj sytuację w której będą prosili siebie nawzajem o potrzebne przybory do wykonania pracy, np.: klej, flamastry, nożyczki, farby, pędzel do malowania;
  - możesz przemyśleć rolę dyżurnego w klasie, który będzie dysponował przyborami do wykonania zadania, przekąskami, itp.;
  - jeśli w Twojej placówce jest czas na posiłek, możesz wykorzystać rolę dyżurnego, który może odpowiadać na prośby innych uczniów, podając im sztucce, kubki lub dokładkę posiłku.

Zwróć uwagę, czy wszyscy Twoi uczniowie rozumieją używane w grupie znaki. Zdarza się, że przychodząc do placówki, uczniowie mimo bycia na podobnym poziomie rozumienia znaku, korzystający z tego samego systemu znaków, mają różne obrazy reprezentujące ten sam przedmiot czy aktywność. Zanim będziesz oczekiwać od uczniów wzajemnej wymiany z użyciem znaków, upewnij się czy wszyscy je rozumieją.

3. Zastanów się nad nowymi sytuacjami, które możesz zaaranżować w celu rozszerzenia okazji do ćwiczenia komunikowania się. Sytuacje te będą wymagały wprowadzania nowych znaków. Możesz najpierw zapoznać z nimi uczniów: korzystaj z nich na zasadzie wspomagania przekazu pokazując je kiedy, np.: komentujesz, instruujesz, wydajesz polecenia, pytasz czy odpowiadasz na pytanie. Pamiętaj, by nie wprowadzać zbyt wielu znaków na raz.

Możliwe sytuacje do zaaranżowania:

- gra planszowa, w której wprowadzane jest nowe słownictwo i kompetencje komunikacyjne: prośby o akcesoria w grze, np.: „daj kostkę”, „poproszę pionek/kartę”; odpowiedzi na pytania, np. „wybieram czerwony”, „chcę grać w...”, „teraz ja”; komentarze i zwroty konwersacyjne, np.: „moja kolej/twoja kolej”, „ja zaczynam”, „wygrałem!”, „koniec gry”, „ale to nudne!”, „oszukujesz!”, „mam parę”, „znalazłam”, „zagraj ze mną”;
- zaaranżowanie sytuacji podczas pracy przy stoliku, w której dostępny jest tylko jeden przedmiot potrzebny wszystkim uczniom, np. jeden klej, jedne nożyczki na całą grupę. Uczniowie proszą siebie nawzajem o potrzebne przedmioty;
- podczas zabaw ruchowych: kręgle, rzutki, komunikaty: „zagraj ze mną”, „chcę grać z...”, „chcę kulę/ rzutkę”, „zapisz”, „zbiłeś mało/ dużo”, „ustaw kręgle”;
- w czasie zabaw tematycznych, np. w sklep, uczniowie mogą używać znaków robiąc zakupy („poproszę o...”, „ile kosztuje?”, „ile płacę?”, „czy jest?”) lub odgrywając rolę kasjera („...kosztuje”, „...zł”, „nie ma”, „za mało”);
- dla uczniów, którzy trochę mówią lub mówią na konkretne tematy, ale rozmawiają głównie z nauczycielem, zaaranżuj czas na rozmowy i opowiadanie. Modeluj użycie znaków/komunikatów zapraszających uczniów do słuchania, rozmowy, np.: „Chcę ci coś powiedzieć...”, „opowiem ci o”, „chcę cię o coś zapytać...”, itp. Z czasem stwarzaj okazję do tego, by to uczniowie inicjowali te rozmowy z użyciem znaków.

Pamiętaj, że aby było możliwe porozumienie się uczniów między sobą, konieczne jest, by wszyscy rozumieli znaki, którymi się posługują. Staraj się to uwzględnić we wprowadzaniu nowych znaków. Może okazać się, że nie wszyscy uczniowie będą mogli uczestniczyć w danej sytuacji w takim samym zakresie, np. znaki przestrzenno-dotykowe jednego ucznia mogą być zrozumiałe dla innych, korzystających ze znaków graficznych, ale ich znaki nie będą znaczące dla niego. Uczeń ten będzie wymagał moderowania rozmowy przez dorosłego partnera.